

De namen op de treden

Burhan Sönmez (Turkije)

Vertaald uit het Engels door
René van Veen

Geboorte

Ze noemden hem Tahir. Zo heette een verwant van zijn ouders. Oom Tahir. Eerlijk gezegd was iedereen in het dorp familie van elkaar. Na die dag zou oom Tahir nog twintig jaar leven, tot hij tijdens de oogst in elkaar zakte.

Drie dagen oud

Ze noemden hem Burhan. Op verzoek van zijn moeder veranderden ze zijn drie dagen oude naam. Oom Tahir had een zoontje dat Burhan heette. Ze gaven hem zijn naam 'zodat ze samen konden opgroeien', zeiden ze. De naam van de twee Burhans vermenigvuldigde zich. In de jaren erna liep het aantal Burhans op tot een stuk of tien. Op de dag van oom Tahirs dood hurkten de twee Burhans neer bij een lemen muur en huilden ze samen. De zon brandde.

Vijf jaar oud

Ze noemden hem Birko. Oom Hasan was een speelse man die graag kinderen plaagde. Hij leek op Aesopus. Hij had dezelfde intelligentie en humor en een vergelijkbaar uiterlijk. Hij verzamelde alle kinderen van het dorp om zich heen en ging bij alle om de beurt op zoek in hun hoofd. Alsof hij wilde achterhalen of een watermeloen rijp was of niet, nam hij de kinderhoofden tussen zijn handen, tikte erop met zijn middelvinger en luisterde naar het geluid dat vanbinnen klonk. Hij oordeelde dan 'nog niet eetbaar', 'nog een beetje onrijp' of 'hol van binnen'. Het hoofd van zijn zoon was het enige dat iets bevatte. Hij hield er ook van om het kind van wie hij het hoofd onderzocht een andere naam te geven. Wanneer hij op het hoofd van Burhan tikte om vast te stellen of dit hol was of niet, dan noemde hij hem 'Birko! Birko!' Deze naam sloeg aan bij de kinderen.

De dorpsfontein was nieuw. Niet alleen kinderen en bruiden verzamelden zich eromheen, maar ook ouderen. Iedereen liet zich het koele,

stromende water goed smaken. Op een zachte zomeravond riep oom Hasan, die op de witte stenen naast de fontein zat, de kinderen bij zich en begon hij hen serieus toe te spreken, te waarschuwen tegen hun oudere broers met hun linkse neigingen. ‘Luister niet naar jullie broers. Ze wijzen het geloof af, twijfelen aan het bestaan van God. De jongeren van nu zijn maar raar.’ Hij stak een hand in de lucht en probeerde de heerlijke bries aan te raken. ‘Kijk’, zei hij. ‘Zien jullie de wind? God is als de wind. Hij is er, ook al zien we hem niet.’ Toen oom Hasan twintig jaar later oud was en zich in zijn ziekbed helemaal in handen van God had gelegd, zei Birko dat hij in zijn woorden had geloofd, in de wind die hij had aangeraakt en die naam die hij hem had gegeven. Meer zei hij niet.

Zeven jaar oud

‘Noem een naam’, zeiden ze. In plaats daarvan zei hij: ‘*Negirdan.*’

Het was een hete zomerdag op de Haymanavlake. Zijn vader bestuurde op de akker naast de rivier een trekker, hij had de door zijn moeder klaargemaakte etenszak opengemaakt en zat in een hoekje te eten. De zak bevatte gebakken filodeeg, tomaten en kaas. Toen hij verzaaid was, liep hij naar de trekker, ging ervoor staan en stak glimlachend zijn hand op. Zijn vader stopte en zette hem naast zich in de trekker. Rond hen vlogen lijsters. Het door de ploeg in de lucht opgeworpen stof zweefde naar de rivier. De trekker, die al voortrijdend groeven in de aarde achterliet, maakte een sprong toen ze even later in de verste hoek van de akker een bocht maakten. Burhan, die zich niet stevig genoeg had kunnen vasthouden, verloor zijn evenwicht en viel van de trekker. Door zijn val brak hij beide benen en zijn linkerschouder. Zijn vader wist niet wat hij moest doen, raakte in paniek. Hij stond op om zijn zoon te helpen. Hij vergat dat hij op de rem moest trappen, dacht dat hij de trekker die weggleed in de diepe greppel aan het uiteinde van de akker tot staan had gebracht. De trekker versnelde opeens. Het grote achterwiel reed over Burhans buik heen. Even kreeg hij geen adem, staarde hij in de leegte. Oom Osman, zijn oudste oom die op de rivieroever met de herder uit het buurdorp had zitten kletsen, kwam aangerend. Ze tilden Burhan op, beklommen de trekker en reden naar het iets verderop gelegen dorp Palancı. Gelukkig was het zondag. De dorpsbus stond er. De bus die, de zondagen uitgezonderd, elke ochtend bij dageraad de dorpen op de Haymanavlake aandeed om passagiers naar de stad te vervoeren, wachtte hen op. Ze stapten in en reden naar de stad Polatlı. Ze brachten hem naar een dokter die ze kenden. De dokter zei dat het kind op het randje van de dood balanceerde en dat ze het meteen naar Ankara moesten brengen. Burhan, die kronkelde van de pijn en huilde, richtte een oor op wat de dokter tegen zijn vader zei: ‘Wanneer je naar het ziekenhuis van Ankara gaat, zeg dan niet dat het een trekkerongeluk was. Dan

zetten ze je vast. Je hebt niet eens een rijbewijs. Zeg dat hij van de trap is gevallen.'

In Ankara werd hij onderweg naar zijn operatie, waarna hij dertig dagen in het ziekenhuis moest blijven en zeventien hechtingen had in zijn buik, omgeven door dokters en verpleegsters. Ze glimlachten en maakten grapjes om hem op te beuren. Een dokter vroeg langs zijn neus weg hoe het ongeluk was gebeurd en wie hem dit had aangedaan. Hij vroeg hem om een naam. Burhan antwoordde: 'Negirdan.' Hij zei het eerste woord dat in hem opkwam en dacht dat het een naam was. De dokter begreep hem niet. 'Wat zei je?' Burhan zweeg, aarzelde en dacht weer na. Hij herinnerde zich wat de dokter in Polatlı tegen zijn vader had gezegd. Uiterst moeizaam vulde hij zijn zin aan: 'Ik ben van de negirdan gevallen.' Een verpleegster kwam lachend tussenbeide. 'Dat is Koerdisch. Hij is van de trap gevallen.'

Jaren later herinnerde Burhan zich dit moment. Hij sprak op die leeftijd inmiddels vloeiend Turks, maar waarom had hij dan niet het Turkse woord voor trap gebruikt dat de dokter had gezegd toen hij zijn vader waarschuwde en dat hij toen had begrepen en onthouden? Had hij toen - doordat het niet het woord was geweest dat in zijn geheugen naar boven kwam maar een uit treden bestaand beeld - het woord gezegd dat het beste aansloot bij dat beeld of zijn lievelingswoord? 'Negirdan.' Een trap die talen en werelden met elkaar verbond.

Wie in het lot gelooft, denkt dat elk ongeluk ook iets fortuinlijks heeft. Als Burhan die dag niet was geplet door de trekker, maar bij zonsondergang met zijn vader en oom van de akker was teruggekeerd, zouden ze bij de toegang naar het dorp in een in de rivier gelegde hinderlaag zijn gelopen en gedood.

Het voorgaande jaar was het dorp door een enorme vete in twee kampen verdeeld geraakt. Die vete ging al maanden door, in het dorp en in de stad waren mensen neergestoken en op huizen waren kogelregens afgevuurd. De mannen uit het vijandelijke kamp hadden gewacht op het moment waarop ze wraak konden nemen en die dag hun val opgezet. Ze hadden zich bij de toegang naar het dorp in de rivierbedding verborgen, gewapend met geweren en pistolen. De zon was achter de heuvels verdwenen, de sterren waren verschenen en de lucht was afgekoeld. Er liet zich echter niemand zien. Het nieuws van het ongeluk op de akker bereikte het dorp de volgende dag. In die tijd gold het feodale recht. Zelfs nadat ze te weten waren gekomen wat er was gebeurd, vertelden hun vijanden de autoriteiten niet dat Burhan was overreden door een trekker, bestuurd door zijn vader. Op de steppe kozen dood en wraak hun eigen weg, trokken ze voort in overeenstemming met de eigen regels.

Had elk ongeluk echt iets fortuinlijks? Burhan had die dag zelf naar de akker toe gewild. Hij sliep 's zomers altijd goed en werd laat wakker, maar die ochtend was hij om een onduidelijke reden vroeg opgestaan en

had hij er bij zijn vader op aangedrongen hem mee te nemen. Er was een Koerdisch verhaal dat zijn moeder hem weleens vertelde: ‘Xal û Xarzê’. Oom en neef. Het jochie in het verhaal voorzag alle gevaren die zijn oom wachtten en redde hem steeds door zijn leven te wagen. Burhan zag zichzelf als de jongen in het verhaal en dacht dat hij zijn vader en oom voor de hinderlaag had behoed doordat hij die dag overreden was door de trekker.

Vijftien jaar oud

Ze noemden hem Çiko. Iedereen dacht dat hij die naam dankte aan Chico, de beste vriend van stripheld Zagor. De Chico uit het stripboek was dik, maar Burhan was een miezerig ventje. Hij deed op die manier iedereen denken aan de gewoonte om mensen tegengestelde bijnamen te geven, zoals Vlo voor een beer van een vent. Zo was het bij hem niet gegaan. Omdat hij op de middelbare school heel mager was en er nog jong uitzag, had een vriend hem vernoemd naar een merk babyspenen, Chicco, en die naam was blijven hangen.

Hij was verliefd op een meisje. Ze zaten bij elkaar in de klas. Burhan gaf het meisje de pennen die hij op school had gewonnen, eerst bij de korte-verhalenwedstrijd, daarna bij de poëziewedstrijd, en slaagde er pas in haar zijn liefde te verklaren toen hij was toegelaten tot de universiteit en naar Istanboel zou vertrekken. Ze zoenden in de hal van een appartement. ‘Zoen me nog een keer, Çiko’, zei het meisje. Hij herinnerde zich de fontein in het dorp. De kinderen speelden de hele dag eromheen, hingen daar zwetend rond tot de zon onderging. Als ze moe waren en dorst kregen, zetten ze hun mond aan de wateropening en dronken ze gulzig. De zon dijde uit, de wereld dijde uit, het leven werd oneindig. Toen hij zijn eerste geliefde zoende, herinnerde hij zich de smaak die uit de opening van de fontein was gestroomd.

Net als het water uit de fontein vervloei de tijd snel. Twee jaar later werd hij in Istanboel gearresteerd. Ten tijde van het militaire regime en de staat van beleg waren martelingen en angst aan de orde van de dag. Na zijn vrijlating ging hij terug naar zijn oude woonplaats en op een dag waarop de straten met sneeuw waren bedekt, kwam hij zijn geliefde tegen. ‘Er komen duisterder tijden aan. Ik moet misschien onderduiken of me schuilhouden in de bergen. Misschien keer ik op een dag terug, maar misschien sterf ik en keer ik nooit terug.’ Grote steden, kleine plaatsen en door verlangens bijeengehouden idealen lieten in de nevel de liefde toenemen, maar holden haar ook uit. Telkens wanneer hij zich jaren later die naïeve, maar gemeende verklaring herinnerde die veel jongemannen indertijd aflegden, had hij het gevoel dat er een lemmet in zijn hart werd gestoten. In gedachten hoorde hij zijn geliefde voortdurend weer ‘Ach Çiko’ zeggen en zag hij haar tranen toen ze elkaar voor de laatste keer zoenden, de dorpsfontein stroomde murmelend voort, de zon glinsterde

in het water en ernaast zaten de jonge bruiden vrolijk te kletsen. Dan naderde er een zwartharige jongen, die zijn mond aan de opening van de fontein zette en gulzig van het koele water dronk.

Negentien jaar oud

‘Weet je wat jouw naam betekent?’ vroegen ze. Hij bevond zich in een bijgebouw van de veiligheidsdienst van Istanboel, in het Gayrettepecentrum dat berucht was om zijn martelpraktijken. Hij was vergeten hoelang hij daar al zat. Ze waren uit hun cellen op de benedenverdieping gehaald en naar boven gebracht. Twee voor twee werden hun blinddoeken afgedaan en werden ze een vertrek binnengeduwd. Dit keer bevonden ze zich niet in een martelkamer, maar in een grote ruimte. Die deed hem denken aan het gemiddelde overheidskantoor. Er stonden heel veel tafels. Beambten zaten achter typemachines en als in een roman van Kafka bladerden ze dossiers door en schreven ze dingen op. Burhan keek naar zijn vriend, die net als hij tegen de muur stond. Dogan. Ook hij zat op de rechtenfaculteit. Van zijn gezicht was af te lezen hoe zwaar de martelingen hem vielen. Aan een zijkant van de ruimte zat een tamelijk oude man achter een typemachine. Burhan vond hem op een van de dorpsnotabelen van zijn vaders moskee lijken. Hij had een eerlijk gezicht. ‘Burhan,’ zei hij, ‘weet je wat jouw naam betekent?’ Dit was een heel ander soort vraag dan die hem dagenlang tijdens de martelingen waren gesteld. Iedereen wist wat zijn naam betekende. Mozes had de zeeën gekliefd, Christus had een man uit de dood laten verrijzen, Mohammed had de maan in tweeën gespleten. Wonderbaarlijke tekens die als bewijs van profetendom golden, werden als *burhan* aangeduid. De oude man gaf hun raad. Hij droeg hen op om liefde te koesteren voor het geloof en de staat en die niet te bestrijden. Hij had zo’n vriendelijke stem dat hij, wanneer hij ’s avonds klaar was met werken, bij de bakker twee nog steeds warme broden kocht en bij kruideniers wat *akide*-snoepgoed, zijn kennissen in zijn buurt met een glimlach begroette en daarna vol vreugde zijn kleindochter omhelsde die hem opwachtte bij zijn voordeur. Maar wat voor plek was de wereld? Wat voor wezen was de mens? Het geschreeuw dat buiten de ruimte klonk, ging onophoudelijk door. De geluiden die vanuit een verre martelkamer tot hier doordrongen, gingen samen met het typemachinegeratel. De muur waarvoor Burhan en Dogan stonden was doorweekt van het bloed. Het beton onder hun voeten was rood van de bloedvlekken. Hoorde de oudere man het geschreeuw dan niet? Zag hij dan niet de verschrikkingen overal om zich heen? Wat voor plek was de wereld en wat voor wezen was de mens?

Drieëndertig jaar oud

Ze noemen hem ‘Meneer Sönmez!’ Hij zat in Londen in de wachtkamer van een behandelcentrum voor slachtoffers van martelingen dat de Medical Foundation heette en later Freedom from Torture zou gaan heten. Het was er druk. Er heerste stilte. Er zaten mensen uit alle hoeken van de wereld. Van de Filipijnen, uit Chili, uit Kenia, uit Iran. Ze waren wit, zwart, rood, geel. Sommige misten een oog, anderen hadden maar één arm. Ze zaten te wachten met in hun geest de herinnering aan een oude wond geëetst. Ze zeiden niets, lieten af en toe hun blik afdwalen, staarden dan in vreemde gezichten en werden even meegevoerd door het idee dat de wereld alleen uit lijden bestond. Ze begrepen niet elkaars taal, wel elkaars verdriet.

Toen hij aan de beurt was, riepen ze zijn naam. ‘Meneer Sönmez!’ Wiens naam was dat? Hoeveel namen had hij wel niet gehad, door hoeveel plaatsen en hoeveel tijden was hij wel niet gereisd? Hij tilde zijn vermoeide oogleden op en zijn hoofd dat pijn deed van het slaaptekort en ging met zware voetstappen de spreekkamer van dokter John Rundle binnen. Ze hadden een tolk. Hij vertelde de dokter wat hem het afgelopen jaar was overkomen. Dat de politie hem op de grond had gegooid en geslagen en geslagen en geslagen, dat ze hem daar hadden laten liggen en weg waren gegaan. Dat een agent vervolgens had gezien dat zijn in een plas bloed gelegen hand trilde en had geroepen: ‘Hij leeft nog!’, waarna de andere agenten terug waren gekomen, hem opnieuw hadden geslagen en geslagen en geslagen en hem voor dood hadden achtergelaten. Hij vertelde over een dag in juli in het centrum van Ankara. Dat de mensen op straat hadden geschreeuwd van doodsangst, dat een politieman tegen de menigte had geroepen: ‘Graag of heel niet!’ Hij vertelde dat ze niets heel hadden gelaten van zijn gezicht, dat zijn neus, voorhoofd en schedel waren gebroken. Hij vertelde dat hij, ook al was hij op sterven na dood geweest, weer bij was gekomen, dat hij vijftien hechtingen in zijn hoofd had gekregen en maanden het bed had moeten houden. De hoofdpijn en slapeloosheid vielen hem zwaarder dan pijn, waren veel erger. Hij vertelde dat hij ’s nachts niet kon slapen, dat hij niet begreep wat hij las, dat hij zich steeds meer op zichzelf terugtrok, zijn interesse in het leven verloor en dat de wereld voor hem betekenisloos was geworden. Hij bezocht deze dokter elke week en het lukte hem na een tijdje om zich in een eigen Engels uit te drukken, zonder hulp van een tolk. Dokter John was een man op leeftijd. Hij was een vriend van de armen en verdrukten. Hij was geïnteresseerd in zelf vliegtuigen besturen. Als ze na het praten over pijn en kwalen tijd over hadden, spraken dokter John en Burhan over vliegtuigen. Ze droomden ervan een keer samen een vliegtuig te besturen. Door hun dromen konden ze lachen. De tijd ging langzaam voor de zieke Burhan en snel voor de oude dokter. Het verlangde bleef buiten bereik. Dokter John

leefde niet lang genoeg meer om hun droom van een keer samen vliegen, uit te laten komen.

Vierenveertig jaar oud

Ze noemden hem 'auteur'. Hij schreef een *Kuzey* geheten roman met daarin de volgende verzen van Zarathoestra:

Wat is het krachtigste Geheiligde Woord?
Het zegenrijkste?
Het roemrijkste?

Onze naam,
Is het krachtigste Geheiligde Woord;
Het zegenrijkste;
Het roemrijkste ...

Eerst droomde hij er alleen van om dichter te worden. De tijd leidde hem een andere weg op. Toen hij naar een overzees land was getrokken, dag en nacht met zijn geest worstelde, tegen de muren praatte op de momenten dat hij zelfs geen adem meer kreeg, construeerde hij tijdens slapeloze nachten dromen en schreef hij de in zijn hoofd verzamelde verhalen op. A.H. Tanpınar had gelijk gehad toen hij zei dat schrijven goed was voor de geest. Een deur die voor je neus dichtvalt, moet je niet openbreken. Het beste wat je dan kunt doen is een andere deur openen.

Drie dagen oud

Ze noemden hem Bran. Leven betekende altijd teruggaan naar het begin, telkens een nieuwe start, op een andere manier, met een andere naam. Toen hij drie dagen oud was, noemden ze hem eigenlijk niet Burhan, maar, met een Koerdische tongval, Bran.

In Centraal-Anatolië was dit het lot van de Koerden, die op de steppe samen met de Turken woonden, er zichzelf waren, maar ook op de ander leken. In elke taal ging een andere taal schuil, elke naam droeg andere namen in zich mee. Dat was het enige waarvan de mensen in die omgeving zeker waren. En van de dood. Nadat hij op de derde dag Bran was genoemd, zou alleen nog de dood volgen.

Omdat hij niet de enige Bran in het dorp was, voegden de vrouwen zijn moeders naam toe en noemden ze hem Brani Têlê. De mannen duiden hem aan met zijn vaders naam: Brani Tawo. Het verschil tussen de wereld van de mannen en die van de vrouwen bestond eigenlijk alleen uit zich vastklampen aan andere takken van de levensboom. De rest omvatte het water dat oneindig uit de fontein stroomde, dat vanuit de eeuwigheid

kwam en naar de eeuwigheid toeging. Net als de tijd wrong het water zich in allerlei bochten terwijl het zijn weg zocht, stroomde het de ziel van dag en nacht in. Een kind dat altijd jong zou blijven, speelde naast de fontein, fladderde in de zonneschijn als een vogel en toen hij doordrenkt was van het zweet en dorst had, legde hij zijn mond tegen de wateropening van de fontein. Het glinsterende water druppelde vanaf zijn lippen zijn hals in. Het zwartharige kind wist nog niet dat hij de rest van zijn leven zou blijven hunkeren naar de smaak van dit water.

Dood

Toen ze 'hij is dood' zeiden, wat konden ze op zijn grafsteen zetten? Welke naam was omvangrijk genoeg om de dood te omvatten en welke woorden konden de tijd doorstaan?

Dit verhaal is oorspronkelijk verschenen in de bloemlezing *Bana Adımı Söyle* ('Zeg me je naam'), waarin schrijvers het verhaal van hun naam vertellen (Yapi Kredi Yayinlari, Istanboel, 2014).